

הרב משה הלוי אברהמס חבר המכון הגבוה לתלמוד ע"ש ברן

בענין חפינה

ולקח מלא המחטה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכתו. ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות. (ויקרא טז: יב-יג)

א. כלי לחפינה

הנה מילת "ולקח" מושך עצמו ואחר עמו, ר"ל ולקח "מלא המחטה" וגם "מלא חפניו קטרת"¹. ובמה יקח את הקטורת? כאן יש להסתפק בפשטיה דקרא, אם ר"ל יקח גחלי אש במחתה, ויקח ג"כ מלא חפניו קטורת, אבל לא ביאר במה יקח, או דילמא ר"ל יקח הגחלים בכלי הראוי להם דהיינו מחתה, ויקח הקטורת במה שראוי לו, דהיינו חפנים. ועיין יומא מז. "ת"ר בקומצו שלא יעשה מדה לקומץ. איבעיא להו מהו שיעשה מדה לחפינה? התם הוא דכתיב בקומצו אבל הכא דלא כתיב בחפניו אלא מלא חפניו קטורת סמים דקה לא, או דילמא יליף מלא מלא מקומצו?"

ובקל יש להבין דזוהי שאלת הגמ', אם "יקח" קאי אקטורת והשיעור הוא חפנים, או יקח קאי אחפנים ממש ומה שיכנס בחפניו הוא השיעור. וכן הבין רש"י, ששאלת הגמ' היא אם מותר לעשות כלי כמדת חפניו של כה"ג, ויחתה מציבור הקטורת שיעור הכלי. אבל תו"י (שם ד"ה שלא) פליגי, וס"ל דמעולם לא ס"ד שיחפון בכלי, דפשטיה דקרא הוא שיקח בחפניו ("ולקח" קאי א"חפניו"), וכן לא בענין דרשה לפסול קמיצה בכלי, דכבר נלמד מפשטיה דקרא "וקמץ מלא קומצו" דבעינן בידי הכהן.

¹ בפירוש המילה "חפינה", עיין רש"י שמות ט: ח על הפסוק "מלא חפניכם פיה כבשן" שפירש שהוא "ליוני" ש בלעז. ואין פירוש המילה כ"כ ידוע, ואפשר שהיא קשורה למילת gallon באנגלית.

אלא שאלת הגמ' היא אם אפשר למדוד שיעור החפינה קודם חפינה, ואח"כ יחפון הכ"ג בחפניו מן הכלי. ועיין לקמן אות ה'.

עוד יש לעיין לפירוש רש"י דאיבעיא להו אי כלי כשר לחפון ביה, הא דאמר ר"פ "פשיטא ליה חפניו כדחפני אנשי", למה פשיט ליה כ"כ, כיון דאי כשר בכלי באמת אין צריך כדחפני אנשי. ואפשר לפרש דמיבעיא ליה על השיעור, דאי כדחפני אנשי היינו בראשי אצבעותיו השיעור יהא קטן יותר מחפינה בכף היד, וא"כ לצד שהכלי כשר יצטרך כלי קטן או גדול. וזה דחוק מאוד, ופשטיה דגמ' משמע כדברי תו"י. אולם אפשר דגמ' דלקמן יתפרש יותר כרש"י, עיין שם.

ב. שיעור חפינה

גמ' שם מח. "בעי רב פפא מלא חפניו שאמרו, מחוקות או גדושות?" ואסקינן דלא כתרומיהו, אלא טפופות. ויש לעיין, מה הם הצדדים? ואי נימא דילפינן מלא מלא מקמיצה, לכאורה כיון דבעינן מחוק בקמיצה ה"נ בחפינה. ואי לא ילפינן יכשר גדוש. וכד עיינת ביה לאו שפיר דמי, חדא דא"כ היינו הך דלעיל. ועוד, א"כ מאי קא פשיט דבעינן טפוף? אי ילפינן ליבעי מחוק ואי לא ילפינן יכשר גדוש. וראיתי לח"ח בזבח תודה על ליקוטי הלכות עמוד קפו שהקשה כן, והניח בצ"ע.² ובשיח יצחק מח. ד"ה בעי רב פפא הקשה כן, ותירץ דאפי' אי לא ילפינן מלא מלא דילמא מחוקות עדיף דבגדושות קרוב לודאי שיתפזר בחפינה שניה. ואסיק דאפי"ה אפשר לקיים "מלא ואפי' גדוש" בטפוף. ובזה יתורץ קושיא קמא, דאין זה תלוי במלא מלא.

² ואולי יש לומר דה"א אפי' לא ילפינן מלא מלא גדוש פסול משום דהקטורת חוץ לכלי. וא"כ צ"ע מה תרצת דבעינן טפוף, הא גם הטפיפה חוץ לכלי הוא. ועיין בזבח תודה שם, שהביא בשם הערוך ערך טפף ד"המדה שאינה מחוקה ולא גדושה נקראה טפופה כמו קו המידה ביושר שאינו נכנס ולא יוצא". וא"כ שפיר אמרינן דצריך טופף, שכל הקטורת יהא בתוך הכלי. אבל א"כ לצד שצריך מחוק צ"ע, דאם הקו נכנס בתוך הכלי למה לא נחשב כחסר. ועיין חולין סח. דאמרינן התם הוציא העובר את ידה וחתכה ואח"כ שחט אמה, מקום חתך אסור, וכתב רש"י דלא קרינן בה בהמה בבהמה. והנה במקום המחק במידת הקטורת אין גזה"כ כדאיתא בעובר, אבל מן הסברא אפשר לומר דקטורת הנוגע באויר שחוץ לידים יפסל, ואין ידי הכהן מקדשים אלא הקטורת שכל צדדיו הוא אויר ידי הכהן. א"כ שפיר ה"א דמחוק היינו נכנס לתוך ידיו, וטפוף היינו מחוק בקו יושר.

ובירושלמי (כה:): איבעיא להו הכי: "חפנים מהו שיעשה ככלי שרת לקדש? אחר מהו שיחפון ויתן לתוך חפניו? מהו שיעשה מדה לחפניו? בכל חפנים משערין או אין משערין אלא בחפניו?" הנה בעיא בתרא לא נתפרש יפה מאי קמיבעיא ליה, כיון דמונח בקושיא דצריך לשער; ואי בעינן ידי כה"ג ממש אין לשער אפי' בידי עצמו, כ"ש בידי אחרים. ובקרבן העדה פירש דקאי אכף להולכת הקטורת. וזה תמוה מאוד, כף מאן דכר שמייה, ועוד כבר כתבו התוס' מז. ד"ה וכך וז"ל: "תימה אמאי לא קאמר כך היה מדתה של הכף כשיעור חפניו של כל כהן גדול הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו היו עושין כל שעה כף אחת כפי אותו שיעור יש לומר דלמה היה להם לעשות כן אדרבה טפי ניחא אם הכף היתה גדולה יותר דאי שוה למלא חפניו היתה אם כן כשמערה מחפניו לתוכה אי אפשר שלא יתפזר ויפול לארץ מעט". וא"כ אין לפירוש זה רגלים.

ובביאור הגר"ק על הירושלמי כתב אפשר לפרש דאת"ל קאמר, את"ל עושין מידה לחפינה, אותה מידה היא כמידת כל חפנים, או כמידת אותו כה"ג החופן. אבל כתב דלקמן בסוגיא ירושלמית לא משמע הכי, שכתב בשאלת ר' יהושע בן לוי דאם ידיו ככלי, אם חפן ומת, אחר נכנס, ואין אחר חופן ונותן לתוך חפניו ועושין מדה לחפניו ואין מעשרין בכל חפנים. ואם שאלה זו היא בדרך את"ל לא היה לירושלמי להזכיר זה, כיון דפשטינן דידיה ככלי ואין לעשות מידה, בטל שאלת בחפני מי משערין. וצ"ע.³

ג. קדושת הקטורת; הולכת הכף

דרשינן בגמ' שם דדם צריך שיתקבל מצוואר בהמה. ואם נשפך קודם לזה אין לו תקנה, אבל נשפך מן הכלי יאספנו. ובעי רב פפא בנתפזר

³ עוד יש לעיין בשיעור הקטורת ברמב"ם, למה לא הביא שבין הבינים בקטורת הוא ספק כמו בין הבינים דקמיצה. ואין לומר דבין הבינים דקמיצה עצמה ספק וא"כ הוא ס"ס. חדא דאין מיני הספק מצטרפין כאן, וה"ה כמו שני ספקות ולא ס"ס ממש. ועוד, דלא הביא הא דבין הבינים ספק אפי' לענין קמיצה, אלא כתב בהל' מעשה הקרבנות יג: יג דקמיצה הוא כדקמצי אנשי, ואם הוסיף על הקומץ כגון שהרחיק את אצבעותיו זמ"ז, פסול. ואם פשוט לו דבין הבינים פסול (מאיזה סיבה שהיא), יהיה לפחות ספק בחפינה. ועוד יש לעיין למה כתב בהלכות קמיצה "כיצד קומצין מנחות הנקמצות. כדרך שקומץ כל האדם פושט אצבעותיו על פס ידו וקומץ. קמץ בראשי אצבעותיו או מן הצדדין לא יקטיר ואם הקטיר הורצה. ואם הוסיף בקומץ כגון שהרחיק אצבעותיו וקמץ הרי זה פסול." ולא כתב כן בעבודת יוה"כ דחפינה היא כדחפני אנשי.

הקטורת מידידו אי חשיב נתפזר מן הכלי או מן הצוואר. ומ"מ מוכח מזה דידידו מילתא הם. [גם בזה קשה לפירש רש"י בענין מידה לחפינה, דמונח בדברי רב פפא דמיירי בידיו, ואם יש צד לומר דמותר בכלי אין מקום לומר דידידו הם יותר חשוב מכלי.] ולכאורה גם זה קשה, מנא לן שיש עלווי בקטורת משנחפן אי לא ילפינן מלא מלא. ובירושלמי המוזכר משמע דאם אין ידיו ככלי שרת אין עלווי קדושה לקטורת שאחר חפינה מלפני חפינה.

וצ"ל דאפי' לא ילפינן מלא מלא לא מצינו הקרבה לקדושת דמים. וא"כ ע"כ נתעלה לקדושת הגוף באיזה מקום שהוא בתהליך הקטרת הקטורת, וכ"כ רש"י ד"ה קס"ד, דיש לו קדושת הגוף. וכי תימא, הרי נותן הקטורת בכף להוליכו, ולימא שנתקדשה קדושת הגוף שם. הא כתבו תו"ר ד"ה נתפזרה דהולכת הכף עצמו אינו אלא מפני שא"א בענין אחר. ומזה משמע דאין להולכת הכף דמוין לקבלת הקמיצה בכלי, אלא הקטורת לאחר חפינה עד ההקטרה, בין בהולכה בין בחפינה שניה, דין כולו אחד. ומה שכתבו התוס' (ד"ה מי) דהולכת הקטורת והקטרתה הן העבודות המקבילות להולכה והקטרה במנחה, אין מזה קושיא, דאפי' בלא כלי יש לומר הכי. אבל עיין תוס' לקמן מט. (ד"ה א'), דאוקמיה לחפן ומת, שחפן ושם בכלי ואח"כ מת בחוץ, שחבירו יחפון שם ויכנס. ולמה צריך זה, לימא דחפן ומת אפי' בלי שימה בכלי. ונראה דאוקמיה הכי דאם חפן ומת בלא שימה בכלי, כשנתפזר הקטורת במיתתו היינו בעיין אי נתפזר מידידו חשוב כנשפך מן הכלי או מן הצוואר. וא"כ ס"ל לתוס' דשימה בכלי לקטורת דומה שימה בכלי דמנחה לכ"ע.

הנה הריטב"א כאן כתב דקושיית רב פפא היא כיון דבעצם לא בעינן כף להוליך, אין לקטורת זה כלי אלא ידיו של כהן, והם הם הכלי לקטורת. או דילמא כיון דס"ס בכלי מוליכו ידיו כצואר בהמה דמי. ובזה מונח דאם נתפזר אחר שימה בכלי וכ"ש אחר חפינה שניה דודאי כצוואר בהמה דמי. עוד מונח בדבריו דדבר הנצרך דאורייתא מ"מ אפשר לומר דבדיעבד הוא. וא"כ יתפלא המעיין בדברי הריטב"א לקמן (ד"ה הא דאמרינן) שהקשה אהא דמדמינן פסול טבול יום לפסול לינה, ולינה למחשבת לינה, דלאו כללא דווקא הוא. ותירץ דאה"נ, אלא דבקטורת דווקא איכא לשוויי, וז"ל: "אבל חפינה אית בה ארבע עבודות חפינה כנגד שחיטה, וקבלת הכף והולכה, והקטרה כנגד זריקה". וא"כ ודאי שהכף הוא חלק מחלקי עבודת

יוה"כ, וידיו ודאי כצאוור בהמה. וגם ב"תו"י (ד"ה מחשבה) כתב דחפינה במקום שחיטה הוא ולכן מדמינן פסול טבול יום לפסול לינה. [וזה א"ש לשיטתם לעיל דלא ס"ד למימר דחפינה כשר בכלי]. וא"כ איפשטא קושיין דלעיל. ואולי אה"נ. אבל ברמב"ם (עיוה"כ ה: כח) מבואר שזה עדיין ספק.

ומ"מ העולה מזה הוא דלפי הבבלי יש עילוי קדושה בחפינה, ולפי הירושלמי לא משמע הכי. וא"כ הדרא קושיין על הירושלמי, היאך מקטירין קדושת דמים. ועיין מקדש דוד (ג: ח) בסוף שהקשה כן, ותיירץ דע"כ לומר דלירושלמי הקטרתו וקדושתו באין כאחת [ואולי דמיון לזה הוא עבודתו מחנכתו דלעיל יב:].

ד. מחשבה בחפינה וחתיה

עוד גרסינן שם "בעי רב פפא חישוב בחפינת קטורת מהו?"⁴ ותלה הגמ' בג"ש דמלא מלא. וזוהי הקושיא המיוחדת בגמ' לחקור אם חפינה עבודה גמורה או לא (כ"כ התוס' ד"ה מי, וכן משמע מלשון הרמב"ם ה: כז "חפינת הקטורת עבודה והמחשבה פוסלת בה"). דעד כאן קא מיבעיא לן בשיעורי הקטורת ומעשה החפינה, ואפי' אי תימא דאינם כמו קמיצה אפשר דחפינה היא עבודה, וכן להיפך. ועיין לקמן אות ז' מה שיש להסתפק בזה. וכתבו התוס' דעיקר הקושיא היא כיון דבחפינה אין שיריים כמו שיש בשחיטה וקמיצה דילמא אינה עבודה כמותם.

וק"ל טובא, דכבר אוכחן לעיל אות ג' דחפינה מעלה את קדושת הקטורת אליבא דבבלי. וא"כ תמוה הוא מאוד היאך תעלה קדושתו בלא עבודה. וכי תימא דלעיל (כט:): מוכח דמנחה משהושמה בכלי קדוש קדושת הגוף, ואפ"ה כתבו התו"י (שם ד"ה נעשה) דשימה בכלי אינה עבודה. מ"מ קשה דאילו מיבעיא ליה לרב פפא כבעיא דירושלמי "חפנים מהו שיעשה ככלי שרת לקדש" הייתי מפרש דצדדי הספק הם דידיו הם ככלי המנחה שמשם קומצין, או שאין לידיו קדושה כלל, ועדיין יש לקטורת קדושת דמים. וכל זה כתבתי לעיל. אבל אי בבעיא דרב פפא בענין נתפזר מונח דקטורת שחופנה כבר עבר גבול זה, ומיבעיא ליה אי קטורת בחפניו הוא כקומץ בידי הכהן או כקומץ שנקמצה והושם בכלי

⁴ זוהי השאלה היחידה שאינה בירושלמי. ויש לעיין למה.

ההקטרה, א"כ קושיא הראשונה הניחה שהקטורת קדוש קדושת הגוף דעבודה ממש בחפינה, וזה לא מצינו אלא בעבודה גמורה, וא"כ מאי קא מיבעיא ליה הכא אי מחשבה פוסלת בה, ודאי מחשבה פוסלת בה.⁵

ולתרץ זה צריך לעיין בשאלה הבאה, חישוב בחתיית גחלים. והקשו רש"י ותוס' ותו"י וריטב"א, הא הוסיף ר"ע הקטורת והלבונה והגחלים, ומדפסיל ביה טבול יום פסול ביה לינה ומחשבת לינה כדאמרן לענין חפינה עצמה. ותירצו כולם דכיון דגחלים אין גופן קרבן אין להשוות טבול יום למחשבת לינה. והוסיפו התוס' ד"הכי מיבעיא ליה: את"ל חפינת קטורת חשיבא עבודה כמו קמיצה, חתיית גחלים מהו – מכשירי מצוה כמצוה דמו וחפינה אריכתא היא והויא חתיית גחלים וחפינה במקום קמיצה, או לא." ואין דבריהם אלא תימה, היאך יעלה על הדעת מדחפינה עבודה היא דחתייה כחפינה אריכא דמיא. הרי יציקה ובלילה עצמם, שמהם הביאו התוס' ראייה דלאו כל מידי דשייך לקרבן עבודות הם, וחשב בבלילה כשרה, מזה מוכח דמכשירי קרבן לאו כקרבן נינהו. ולא אמר אדם מעולם דיציקה ובלילה, קמיצה אריכא הן.

וצ"ל לא מיבעיא ליה הכי אלא בחפינה משום דחפינה עצמה ה"א דאינה אלא מכשירי מצוה. וכוונתי לומר דכל ציר שאלות הגמ' שעליו סובבות הוא השאלה ששאלנו בתחילה, אי קאי "ולקח" אחפניו או אקטורת.

⁵ אפשר לתרץ דבאמת מצינו כן בקטורת של כל השנה, דמשנעשה קדוש קדושת הגוף במכתשת, ולא נפסל בלינה משום דצורתה בכל השנה כולה (שבועות יא.). אבל כשבא הכהן להקטיר הקטורת, צריך קידוש כלי כדי להעלותו לקדושת הקרבה. ונימא ה"נ הקטורת של יוה"כ קדוש קדושת הגוף, ונעשה קדוש לקדושת הקרבה בחפינה. אבל כמו שלא מצינו שימה בכלי לקטורת של כל השנה שהיא עבודה ומ"מ מעליהו בקדושה, ה"נ בחפינה.

והנה לא מצינו שקטורת של כל השנה אחר שימה בכלי שיפסל בנשפך, וכן לא במנחה שהושמה בכלי. ופשוט הוא דכיון דלא מצינו ד' עבודות בקטורת של כל השנה. וכ"כ הגר"ח תמידין ומוספין ג:ד, דהולכת הקטורת שבכל יום אינה עבודה כלל. א"כ כיון דא"א להקטיר קדושת דמים, או קדושת הגוף בלא קדושת הקרבה (או קדושת הגוף דרבנן כמ"ש התוס' כאן ובשבועות), ע"כ צריך לומר שיש עילוי קדושה בשום מקום מתהליך ההקרבה בקטורת של כל יום. אבל במנחה שיש בה ד' עבודות אין צריך לחפש מקום שהוא שוה לצוואר בהמה ולכלי שרת. ובקטורת של יוה"כ הוא שיש לעיין בה. ואם ידיו כצוואר בהמה אינו רואה מקום לומר דחפינה אינה עבודה. אבל אי ידיו ככ"ש הם דילמא ככ"ש בקטורת של כל השנה הם. ומ"מ לפנים יתבאר הספק.

ואי קאי אקטורת, מלא חפנים אינה אלא שיעור הקטורת. וא"כ החפינה עצמה אינה אלא מדידה. ומדידה הוא מכשירי מצוה. ואם נתרבה המכשיר הזאת כעבודה, מי לימא דכל המכשירין נתרבו? והיינו כוונתם ב"חפינה אריכא", ר"ל שינוי במבט בעבודה מעל החפינה לחוד לכל התהליך בכלל.

ובגמ' דידן (עיי' לקמן בדברי הר"ח) עלה בתיקו בענין חתייה. והספק הוא דכי נתרבה חפינה כעבודה גמורה לפסול בה מחשבה, האם נשארה בה המדידה. אם אומרים דהמדידה עצמה (דהיא הכשר עבודה) נהפך לעבודה, יש לה למשוך עמה שאר מכשירי העבודה. אבל אי חפינה הוי עבודה גמורה כקמיצה ממש אע"פ שאין בה שיריים, המדידה נשארה מכשירי עבודה גרידא. ולזה בעיא רב פפא שוב, אם אפשר לחלק המדידה מהעבודה, שאחר יחפון וישים בידי הכה"ג, שהכה"ג יעשה העבודה והאחר ימדוד. ועיי' לקמן ליתר ביאור בזה.

ונחזור לענינינו, דלמה ה"א דקטורת קדוש בקדושת הגוף ממש כתוצאה מעבודה, ואבל לענין מחשבה עדיין מיבעיא. ועל פי דברינו יש לתרץ דקדושת הקטורת כאן הוא דבר הנצרך להקטרה, כדאמרן, דא"א להקטיר קדושת דמים. וא"כ מה שהוא קדושת הגוף אינו מתנגד למה שהחפינה עצמה הויא מדידה והכשר מצוה בעלמא. ועל כן הדר בעי רב פפא אם המדידה נהפך לעבודה, או דילמא במדידה זו יש עבודה, אבל אפשר לחלק בין המדידה שבו לעבודה שבו.

ולענין שאלת הראשונים למה לא אוחקן חתייה גחלים במתניתין דערויות דלעיל, עיי' ר"ח דשפיר פשטינן הכי, ומשמע שכך היתה גרסתו. ולכאורה לפי זה אין לגרוס בגמ' "מכשירי מצוה כמצוה או לא". וא"כ קשה לשון הרמב"ם ה: כזו שכתב דחשב בחתייה פסול משום דמכשירי קרבן כקרבן. דא"א לומר דאסיק כן בודאי ולא בתיקו אלא אי גרס כר"ח. וא"כ אין זה תלוי במכשירי קרבן.⁶ וצ"ע.

ה. חפן חבירו; חפן ומת

הנה כבר כתבתי דבעיא דחפן חבירו היא אם אפשר לחלק המדידה מהעבודה. ונראה דהבנה זו א"ש לרש"י שמתחילה לא ידענו שיש עבודה

⁶ ועוד יש להקשות מה שינה לשון הגמ' מ"מצוה" ל"קרבן".

בחפינה, אלא מדידה בעלמא, ואת"ל שהיא עבודה, דילמא אפשר להפריד חלק המדידה. ולתו"י דלעיל מזו. לכאורה זה אינו, דמתחילה ידענו דחפינה נעשית בעצמו של כהן וא"כ אף מתחילה א"א לומר שהיא מדידה לחוד. ועתה התבוננתי בתחילת הסוגיא והבנתי דכמה שהבנתי באיבעיא דחפן חבירו והוא עצמו מה שהבינו תו"י בשאלת תחילת הגמ', אם אפשר להפריד חלק המדידה מחלק העבודה. וא"כ איכא לעיוני לתו"י, מאי קא מיבעיא ליה לרב פפא הכא. אמנם התו"י עצמם הסתפקו בזה, דמשמע דהיינו בעיא דבין הבינים בחפינה. ובתוס' כתבו דדילמא שאני הכא דאתי מכח גברא.

וברבינו אליקים ומאירי כתבו דלא מיבעיא ליה לרב פפא בחפן חבירו אלא כשידי החופן וידי הכהן שוין. ולא אוקמיה לבעיא דחפן ומת הכי. ומוכח מסוף הסוגיא דקאמר "אדרבה אי חופן וחוזר וחופן לא יכנס אחר בחפינתו אי אפשר שלא יחסר", ע"כ לא מיירי שידי שניהם שוים. וא"כ יש להקשות שתים: חדא, למה לא תירץ לבעיא דחפן חבירו דא"א שלא יחסר ושלא יותיר.⁷ ועוד, למה לא אוקמיה לבעיא דחפן ומת כשידי שניהם שוים?

ונ"ל דע"פ דברינו דלעיל יושבה הקושיא, שאם נתפרדה המדידה לעצמה והעבודה לעצמה, אין לדבר על חפן חבירו אלא אם ידי שניהם שוין. דבידי האחר נעשה המדידה אבל לא שום עבודה, ואם אין ידי שניהם שוה הרי נחסר השיעור (או הותיר). אבל כשכהן גדול עשה העבודה וגם המדידה, וכהן העומד תחתיו באמת אינו אלא מקטיר, דילמא אפי' אין ידי שניהם שוה כהן העומד נכנס בחפינתו. ועל זה אמר רב פפא דתלוי אי חופן וחוזר וחופן או לא, ואמר ליה ר"ה בריה דר"י דאיכא למימר איפכא. וא"כ עדיין לא איפשטא אי חפינה הוא עבודה לחוד, או שהמדידה נעשה עבודה. אבל ודאי עבודה אית בה.

הנה כתבו התו"י והרא"ש והריטב"א בפירוש הראשון דה"ה חפן ונטמא.⁸ ואח"כ כתבו דדילמא חפן ונטמא כעל"פ דכשר. והטעם כתבו

⁷ כתב מהרש"א דלא אסיק אדעתיה דרב פפא למימר הכי. ואפשר דבאמת כן הוא, דר"ה בריה דר"י הוא דקאמר הכי לקמן בשמעתין.

⁸ וביאר הריטב"א דנקט מת "דמיתה שכיחא מטומאה". וצ"ע דלעיל יג. אמרינן דטומאה שכיחא ממיתה. ויש לפרש דאין טומאה שכיחא כלל בבית קודש הקדשים, אבל בקודש הקדשים, אל יבוא בכל עת אל הקודש ולא ימות.

דכיון שהכהן הגדול חי וראוי לעבודה,⁹ העומד תחתיו הוי שלוחו, אבל כשמת, אין חפינה זו שייך לשום אדם בעולם.¹⁰ ותרתי שמעת מינה. חדא, דאם נטמא לא חיישינן לשמא יחסיר ושמא יותיר. ועוד, דשאלת הגמ' בחפן ומת הוא דווקא משום דאין החופן בעולם. וע"כ הוא לצד המדידה שבחפינה, דאי לצד העבודה, הרי כשמת כה"ג כל העבודות שעשה הם שייכות לאדם שאינו בעולם. וע"כ המדידה הוא דבעינן הכא כי צריך להמדר ע"י אדם חי.

ו. חופן וחוזר וחופן

פשטינן דחוזר וחופן. ואין זכר בגמ' למה חוזר וחופן, לית סברא ולית קרא. ומצאתי שלשה טעמים.

א. כתבו המאירי ורבינו אליקים דטעם האיסור לתקן מבחוחן, הצרכת הכתוב תיקון מבפנים היא שלא יזון עיניו מן הקודש. וכתב העקידת יצחק (שער סג בחלק סדר העבודה) בזה"ל: "ונראה שהכוונה בזה כדי שיהא שם טרוד בעבודה ההיא הקשה ולא יזון עיניו מהשכינה ולא ימות כמו שנאמר (שמות כד) "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו". אמנם הצדוקים קלקלו בזה והיו מתקנים מבחוחן והיו אומרים שאין דרך ארץ לעשות כן לפני מלך בשר ודם קל וחומר לפני הקב"ה. ואולי היתה כוונתם כדי שיוכלו לזון עיניהם". וא"כ עיקר המצוה הוא החפינה הראשונה, ואין בחפינה שניה כלום.

ב. כתבו התוס' (מט. ד"ה א') דחפינה שניה היא תקנה שמא נתפזרה מקצת ממנה בהולכה, וא"כ נחסר השיעור, וכשחפן מחדש בפנים עשה העבודה על השיעור.¹¹ וא"כ באמת אין מוסג "חפינה ראשונה" ו"חפינה שניה", אלא חפינה בכלל, אם הראשון כשר ולא נחסר, אין בחפינה שניה כלום. ואם נחסר, החפינה השניה היא החפינה היחידה. וא"כ יש לתמוה, אם נחסר הקטורת וחפינה שניה הויא עבודה גמורה ככל דיני העבודה,

⁹ הריטב"א לא כתב ראוי לעבודה.

¹⁰ ולתנאי שיהא ראוי לעבודה, נ"מ אי נעשה בעל מום קבוע, דשוב לא יראה עוד לעבודה, ליהוי כמת.

¹¹ ואין להקשות דמ"מ השיעור השני חסר משיעור הראשון, דכבר כתבנו לעיל אות ב' דשיעור טפופות הוא שיעור שלא מדוייק בכוונה.

כי אמר ר"ה בריה דר"י דא"א שלא יחסר ושלא יותיר, מה בכך? הרי חפן כמצוותה. ולא ראיתי תירוץ לזה.

אמנם בשיח יצחק כאן כתב דאין כוונת התוס' דחפינה שניה דרבנן, אלא דקבעו חז"ל דכיון דאין קצבה מן התורה ודאי צריך לחפון שנית מן התורה. והרחיק מאוד מלומר דחפינה שניה דרבנן. ולא ראיתי סמך לדבריו, דמשמע דחיישינן שמא נחסר. ועוד נדבר בדבריו לקמן.

ג. כתבו התוס' ישנים מזו. ותוס' הרא"ש כאן (ד"ה חופן) דטעמא דחפינה שניה הוא לקיים "מלא חפניו והביא"¹². וא"כ חפינה שניה הוא דאורייתא. אבל כתב תוס' הרא"ש לעיל בענין מחשבה בחפינה, דמחשבה הפוסלת בחפינה היינו חפינה ראשונה שהוא העיקר, ואין מחשבה פוסלת בחפינה שניה. וכן כאן ד"ה חפניו כתב דאין בחפינה שניה אלא "קצת מצוה". וכבר כתבנו לעיל אות ג' דלתוס' הרא"ש וישנים הצרכת הכף אינו אלא בדיעבד אע"פ שנצרך מדאורייתא, ולא חשיב קבלה בכלי, אלא הכל חפינה אריכתא. ואם החפינה השניה אינו אלא להחזיר הדין ד"והביא", זאת עצמה תהא המשך מחפינה הראשונה. וראיה לשיטה זו היא דאמר רב פפא (מז:): "פשיטא לי מלא חפניו כדחפני אינשי". והדר בעי, "מהו כדחפני אנשי?" ולכאורה לא יעלה על דעת אדם מעולם דהחזרת הקטורת לתוך ידיו ע"י גודליו ושיניו הוא "כדחפני אנשי". אלא אין חפינה זו לקיים עצם החפינה, אלא לקיים "והביא"¹³.

והנ"מ בין תוס' לתוס' הרא"ש וישנים היא אם נתפזר מתוך הכף או אחר חפינה שניה. דלתוס', כבר כתבנו שהחשיבו את קבלת הכף כקבלת הקמיצה בכף. וא"כ נתפזר מתוך הכף או אחר חפינה שניה הוא כנשפך מכלי. אבל לתוס' חיצונות כל זמן שנשפך איכא למיבעיא כדרב פפא, אי ידיו ככלי או כצואר, וכן הכף, וכן ידיו אחר חפינה שניה. אמנם בשיח יצחק המוזכר לא כתב כן, אלא כתב דהא דלא אוקמינה התוס' דחפן ונכנס וחפן שנית ומת (אלא חפן ושם בכלי ומת), הוא משום דכשנתפזר מתוך ידיו בק"ק כשמת, היינו בעיא דרב פפא לעיל אם ידיו ככלי או כצואר בהמה. ואיני מודה לדבריו, דלתוס' הכף הוא ככלי הקמיצה, ונשפך מזה

¹² ועיין לקמן אות ד'.

¹³ וכן ראיתי שהובאה ראיה זו בספר קדשי יהושע סי' רנ"ו.

וכן מידי אה"כ הוא כנשפך מן הכלי, ואפשר לאספו ולהקטירו. ועיין בליקוטי הלכות לח"ח, שכתב "ואם נתפזר מן הכף משמע מדברי רבוותא דזה עדיף מידו ובודאי כשר". בזבח תודה כתב דהוא מדברי הריטב"א דאי ידיו כצאור בהמה, כף ככלי. וכן יש לדייק כן כדארמון לעיל אות ג' ממה שכתב שיש ד' עבודות בקטורת. ולענ"ד יש לדייק כן מתוס' דידן ג"כ.

כתב רש"י לעיל כד: ד"אל מבית לפרוכת" לא חייבין אלא על עבודה תמה, לאפוקי "הולכת כף ומחתה שיש אחריה חפינה והקטרה". ויש לעיין, למה נצרך לחפינה, כיון שיש אחר חפינה הקטרה? הל"ל "הולכת כף ומחתה וחפינה, שיש אחריה הקטרה". ואפשר דפשט דבריו הוא דחפינה שניה הוא גמר הולכת הכף, והקטרה הוא גמר הולכת המחתה. ומזה משמע דחפינה שניה דאורייתא, לפחות כהמשך מחפינה ראשונה והולכה.¹⁴ אמנם יש לעיין בזה, דלתוס' הרא"ש ותוס' ישנים דכף וחפינה שניה הם כחפינה אריכתא, אם זה חשוב עבודה להיות תמימות לעבודה אחרת. הנה אין צריך להיות עבודה כלל להיות תמימות לעבודה אחרת, כדמוכח מהדלקת נרות שהוא תמימות להטבה אבל אין עצמה עבודה. אבל כיון דעיקר עבודת החפינה הוא לחפון וליכנס, ולא התיירו כף אלא מפני שא"א בענין אחר, לוי יצויר שהכניס במלוא ידים ממש בלי כף, האם נאמר דהכנסתו לפנים הוא תמימות להולכה? אין זה אלא תימה, הרי כולה עבודה אחת. וכן הייתי אומר אפי' בכף, דאם חפינה—הולכה—חפינה היינו חפינה אריכתא, אין חפינה שניה חשוב להיות תמימות לעבודה אחרת. ולפי זה צ"ל אחת מאלו סברות: או דרש"י ס"ל חפינה שניה עבודה גמורה. או דס"ל דהשתא דבעינן כף מן התורה, אין זה בדיעבד, וכיון דמדאורייתא צריך כף, מדאורייתא צריך להחזירו לחפניו, ואפשר להיות תמימות לעבודה אחרת. או דס"ל דחפינה שניה הוא תשלום חפינה ראשונה, אבל אין הולכה בכלל עבודת החפינה. וא"כ יש עבודה אחת: חפינה שנחלק לשני חלקים, והולכה באמצע.

או שיש להבין ברש"י כזו: הולכת כף ומחתה שיש אחריה חפינה והקטרה. הנה "אחריה" הוא לשון יחיד, ואי כדארמון הל"ל "הולכת כף ומחתה שיש אחריהן חפינה והקטרה". אלא משמע דהולכה אחת היא

¹⁴ מנחם משיב נפש דף כד: בשם זכרון שארית יוסף.

ואחריה נעשה עבודה אחת, שהיא חפינה-הקטרה. ונמצינו למידין דחפינה שניה אינה חלק מחפינה ראשונה, ולא עבודה כשלעצמה, אלא חלק מעבודת ההקטרה. ולזה ודאי צ"ל דדאורייתא הוא. ואולי טעמו דכתב בעל העקיפה בתחילה, ד"הקפידו מאד על שיהא מתן הקטרת מהכף אל חפניו ומחפניו על האש הכל לפני ה' בהיכל לפניו והוא עבודה קשה שבמקדש (שם מז:): לפי שכך הוא מפורש בכתוב ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח וגו'. ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרוכת ונתן את הקטרת על האש."

ז. אי למסקנא ילפינן מלא מלא

הנה שאלת הגמ' אי ילפינן מלא מלא לא איפשטא בהדיא, אלא מתלא תלי וקאי. ויש להעיר בדבדף מח. אסקינן דחישב בחפינה פסול מידי דהוה אפסול לינה, ושאלת הגמ' התם היתה אי ילפינן מלא מלא. וא"כ ודאי ילפינן ליה. ורש"י נשמר מזה, וכתב שם דאפי' לא ילפינן ליה לענין עצם מעשה החפינה דילמא ילפינן ליה לענין מחשבת החפינה. וכעין זה כתב הריטב"א. אבל עדיין ק"ל, דאי לא ילפינן ליה לענין גוף החפינה שפיר י"ל דילפינן ליה לענין המחשבה. אלא השתא דודאי ילפינן ליה לפסול מחשבה, לימא דאין היקש לחצאין, או ליפלוג ולתני בדידיה למ"ד דון מינה ומינה ילפינן אף למעשה החפינה, ולמ"ד דון מינה ואוקי באתרה לא ילפינן אלא למחשבה, אבל גוף החפינה כדקאי קאי. ועיין תוס' הרי"ד, שכתב "יש ספרים שכתוב בהן דילמא טבול יום פסול לינה לא פסלה ואת"ל לינה פסלה מחשבה תיבעי לך והיא גירסא דיוקא שאין לפשוט מחשבה מלינה." וא"כ לדידיה לק"מ דלא פשטינן כלום. אבל לרש"י ודברי הריטב"א קשיא.

וברמב"ם (עבודת יוה"כ ה:כז) כתב דמחשבה פוסלת בחפינה. וא"כ גרס כדידן ודלא כתוס' הרי"ד, דמסקנת הסוגיא היא דילפינן מלא מלא. וא"כ מתורצת קושית העולם, למה לא הביא הרמב"ם מידת הכלי ברשימת הספיקות בחפינה בהלכה כ"ח? אלא ודאי הוא משום דיליף מלא מלא.¹⁵

¹⁵ יש להעיר דגם בקמיצה לא הביא הרמב"ם דבכלי פסול, אלא שכתב דקמיצה הוא כדקמיצי אנשי. ועיין לעיל הערה 3. ואין לומר דלרמב"ם קמץ וחפן בכלי כשר, דהא מנא ליה? ודאי כיון דבקמיצה כתב כדקמיצי אנשי, בכלי פסול. וא"כ מנא ליה דבחפינה כשר, כיון שהוא ספק בגמ' ? אלא כדאמרן, דיליף מלא מלא מקמיצה, ובכלי פסול.

עוד כתב הריטב"א לתרץ למה לא מקשינן "היינו הך דלעיל" אקושיא דמחשבה, דאפי' ילפינן מלא מלא לענין מחשבה, אין זה אלא גילוי מילתא בעלמא, דאפי' בלא זה ראוי לפסול מחשבה בקודש הקדשים. וא"כ אין לדייק מכאן דמסקנת הסוגיא היא דילפינן מלא מלא.

אבל עיין תוס' הרא"ש (מט: ד"ה ת"ש) שכתב דכיון דאסיקנא חופן וחוזר וחופן, ודאי ילפינן מלא מלא. דאי לא, למה צריך לחפון שנית, שהוא מעבודות הקשות שבמקדש? אלא ודאי לא שמיע להו איבעיא דלעיל. וא"כ מסקנת הסוגיא הוא דילפינן.¹⁶ ועיין לעיל מזו. תו"י המוזכר, שכתבו דזה עצמו ראייה נגד פירוש רש"י, דלמה יוצרך העבודה הקשה אם לא דצריך ידים ממש. והביאו טעם המוזכר לחפינה שניה, שצריך לקיים "מלא חפניו והביא", ולא התרנו כלי להולכה אלא משום דלא אפשר.

¹⁶ לכאורה קשה על תוס' הרא"ש, שהביא שני טעמים לחפינה שניה, חדא ג"ש דמלא מלא, וחדא דצריך לקיים "והביא". וצ"ל דמג"ש דמלא מלא ידעינן דצריך לקיים "והביא".